

היום נלמד בעזרת ה':

בבא קמא דף נג

(בעמוד הקודם)

למדנו במשנה: אם נפל השור לבור 'לפניו' מקול הכרייה (שנכנס לתוך הבור פועל של בעל הבור להעמיק את הבור, ומהקול של הפטיש נבהל השור שעמד סמוך לבור ונפל לתוכו) חייב, אבל אם נפל 'לאחריו' פטור.

אמר רב 'לפניו' לפניו ממש: כוונת המשנה 'לפניו' היינו שנפל השור על הפנים לתוך הבור, ו'לאחריו' שהוא נפל על הגב. והטעם מדוע אם נפל 'לפניו' חייב, בגלל שאז הוא מת מההבל של הבור, אבל אם נפל 'לאחריו' פטור כי אז הוא מת מהחבטה ולא מההבל (כי פניו כלפי מעלה והיה לו אויר נקי לנשום).

רב לטעמיה: לדעת רב התורה חייבה על בור בגלל ה'הבל' שבתוכו, כלומר האויר החנוק שבתוכו שהוא הורג את הבעל חי שנפל לתוכו, אבל לא בגלל החבטה שנחבט הבעל חי בקרקע. (משום שדוקא את ההבל יצר בעל הבור ולכן הוא חייב עליו, אבל את החבטה - הקרקע של העולם עושה ולא בעל הבור. כלומר הוא רק עושה גרמא שיפול ויוזק על ידי הקרקע עולם, והדין הוא גרמא בניזקין פטור).

ושמואל אמר: אין הבדל אם נפל על פניו או לאחריו לתוך הבור, בכל מקרה חייב.

שמואל לטעמיה: לדעת שמואל התורה חייבה אפילו על ההבל, וכל שכן על החבטה. [כי את החבטה הוא יצר בפועל, דהיינו הוא חפר את העומק שעל ידו הנופל יחבט בקרקע. אבל את ההבל (האויר חנוק) הוא לא יצר בפועל, אלא הוא נוצר ממילא בגלל החלל שנוצר בבור. ואפילו על ההבל הוא חייב].

אלא היכי דמי: ואם כן מדוע אומרת המשנה ש'לאחריו' פטור? התשובה: מדובר שהוא נתקל בבור אך התגלגל מחוץ לבור ונחבט בקרקע של רה"ר, ולכן הוא לא ניזוק כלל מהבור. (ולפי זה אין באמת הבדל אם הוא נפל על פניו או על גבו, אלא האם הוא נפל לתוך הבור או מחוץ לבור).

איתיביה: כתוב בכרייתא 'בבור' - כלומר בנפילה לתוך הבור - 'מלאחריו חייב'. וקשה על רב הסובר שדוקא בנפילה על פניו חייב (אבל שמואל סובר שבין על פניו ובין על גבו חייב בתוך הבור).

תירוץ: אמר רב חסדא: בכרייתא מדובר בבור הנמצא ברשותו והפקיר את רשותו ולא הפקיר את בורו. ובזה רב מודה שחייב בכל מקרה. כי בעל השור אומר לבעל הבור: ממה נפשך אתה חייב, כלומר בין אם הוא נפל על הפנים ובין אם הוא נפל על הגב אתה חייב. כי הרי הקרקע של הבור היא שלך ולא של העולם, ולכן אתה חייב גם על החבטה.

תירוץ נוסף: רבה אמר: בכרייתא מדובר בבור ברה"ר, ו'לאחריו' הכוונה לשור שנפל על פניו ובאמצע הנפילה בעודו באויר התהפך ונפל על גבו, שאז הוא כבר הספיק לנשום את ההבל של הבור בתחילה וזה גרם למותו.

תירוץ נוסף: רב יוסף אמר: בכרייתא מדובר בבור ברשותו אבל הוא לא הפקיר את רשותו, והשור נכנס לתוכה בלי רשות. ואדרבא, השור הוא זה שמזיק את בעל הבור בגלל שהוא מסריח את המים שבתוך הבור. ולכן הוא חייב בכל מקרה.

תני רב חנניה: כרייתא המסייעת לרב.

*

אמר מר נפל לפניו מקול הכרייה: למדנו במשנה 'לפניו מקול הכרייה חייב'. הגמרא מקשה: מדוע בעל הבור חייב, הרי הכורה הוא זה שגרם לשור ליפול בבור, והוא היה אמור להיות חייב. אמנם מכיון שהוא עשה רק 'גרמא' והדין הוא גרמא בנזיקין פטור, נמצא ששניהם פטורים ואין לניזק ממי לגבות את הנזק.

תירוץ: אמר רב שימי בר אשי: התנא של משנתנו סובר כרבי נתן (כדלהלן) א. שבעל הבור שותף בנזק יחד עם הכורה, ב. שכשיש שני שותפים בנזק ואי אפשר לגבות מהאחד, גובים את הכסף מהשני. ולכן מכיון שאי אפשר לגבות את הנזק מהכורה (כי הוא עשה רק 'גרמא'), גובים את כולו מבעל הבור.

הגמרא מביאה את המחלוקת של רבי נתן ורבנן, ואת שני הפירושים של רבא בדעת רבי נתן, ודברי רבי שמי בר אשי מתבססים על פי הפירוש השני של רבא.

דתיא שור שדחף את חבירו לבור: נחלקו רבנן ורבי נתן בדין שור שדחף שור אחר לבור ונפל השור ומת. לדעת רבנן רק השור עשה את הנזק לבדו, ולכן רק הוא חייב

לשלם ולא הבור. לדעת רבי נתן השור והבור שניהם שותפים בנזק, ולכן על שניהם לשלם אותו.

קושיא: והתניא רבי נתן אומר בעל הבור משלם ג' חלקים וכו'. תירוץ: לא קשיא הא בתם הא במועד: לדעת רבנן רק השור עשה את הנזק לבדו, ולכן רק הוא חייב לשלם ולא הבור. ועל כן אם השור מועד - הוא משלם נזק שלם, ואם השור תם - הוא משלם חצי נזק. ובעל הבור בכל מקרה פטור. לדעת רבי נתן השור והבור שניהם שותפים בנזק, ולכן על שניהם לשלם אותו. ועל כן אם השור מועד - הוא משלם חצי נזק ובעל הבור חצי נזק, ואם השור תם - הוא משלם רבע (כי הוא חייב רק חצי נזק, וגם בזה הוא שותף עם בעל הבור) ובעל הבור שלושה רבעים.

קושיא: ובתם מאי קסבר: מה סובר רבי נתן - מדוע בתם בעל הבור משלם את הרבע הנוסף?

אם הוא סובר שהשור והבור כל אחד מהם עשה את כל הנזק, אלא שמכיון שהניזק מקבל רק תשלום אחד של הנזק הם מתחלקים ביניהם לשלם אותו חצי חצי - הרי בכל מקרה בעל השור צריך לשלם את כל החצי, כי זה 'חצי נזק' שלו. ואם הוא סובר שהשור והבור כל אחד מהם עשה רק חצי מהנזק - אם כן בעל השור משלם רבע מהנזק כי זהו 'חצי נזק' שלו, אבל בעל הבור לא אמור לשלם יותר מחצי כי הוא לא הזיק יותר! ואת הרבע הנותר יפסיד הניזק.

תירוץ: אמר רבא: רבי נתן הוא דין הירוד לעומק הדין. רבי נתן סובר שכל אחד מהם עשה את כל הנזק, והסיבה שבעל השור משלם רק רבע - בגלל שהוא טוען לבעל הבור: אני שותף איתך בנזק, ואם אני אשלם חצי נזק, נמצא שלשותפות שלנו אין שום משמעות כי הרי בכל מקרה הייתי חייב לשלם חצי נזק גם אם הייתי מזיק לבדי. ולכן עלי לשלם רק רבע נזק, ואת הרבע הנוסף אתה תשלם. (שהרי כאמור בעל הבור עשה את כל הנזק ורק בגיית התשלום הם מתחלקים ביניהם, ומכיון שהשור הוא תם והוא שותף של הבור, הוא משלם רק חצי מהחצי נזק דהיינו רבע).

איבעית אימא: רבי נתן סובר שכל אחד מהם עשה רק חצי נזק. אלא שלדעת רבי נתן כשאי אפשר לגבות מהמזיק האחד גובים מהמזיק השני. ולכן למרות שעל בעל הבור מוטל לשלם רק חצי מהנזק, בכל אופן גובים ממנו שלושה רבעים, וזאת משום שבעל השור משלם רק רבע, וצריך להשלים את הרבע הנוסף.

אבל לדעת רבנן בעל הבור לא עשה כלום ולכן גובים רק מהשור. במועד - הוא משלם נזק שלם. ובתם - חצי נזק, אבל אינו חייב לשלם את החלק של הבור, כי רבנן חולקים על רבי נתן גם על כך שאם אין אפשרות לגבות מהמזיק האחד לא גובים מהשני.

תירוצו של רב שימי בר אשי הוא שהתנא של משנתנו סובר כרבי נתן ולפי הסברו השני של רבא. ולכן בעל הבור חייב לשלם, משום שהכורה פטור כי הוא עשה רק גרמא, אך מכיון שאי אפשר לגבות את הנזק מהכורה גובים את כולו מבעל הבור.

[פירשנו על פי פסקי הרי"ד שאין באמת סיבה לחייב את הבור יותר מהשור, אלא שרבי נתן סובר שבכל שותפות של שני מזיקים, כשאין אפשרות לגבות מאחד גובים מהאחר. אמנם תוס' פירשו שהבור חייב להשלים את הנזק בגלל שהוא עשה את גמר ההיזק וזומה הדבר כאילו עשה את כולו].

*

אמר רבא הניח אבן על פי הבור וכו': אדם שבא והניח אבן על שפת בור שחפר אדם אחר, ובא שור נתקל באבן ונפל לבור. לדעת רבנן בעל האבן עשה את כל הנזק והוא חייב לשלם את הנזק לבדו. (וכאן אין זה 'גרמא', משום שהאבן עצמה היא 'בור'). לדעת רבי נתן בעל האבן ובעל הבור שניהם שותפים בהיזק.

קושיא: פשיטא. תירוץ: מהו דתימא: היה מקום לחשוב שדוקא בשור שדחף שור לבור - בעל הבור טוען לבעל השור: 'גם בלי הבור שלי, השור שלך היה הורג את השור ההוא, ולכן אתה חייב'. אבל כאן בעל האבן טוען לבעל הבור: 'אני לא היזקתי כלום, בגלל שבלי הבור שלך השור היה נופל וקם'. קמ"ל שבעל הבור טוען לו: 'בלי האבן שלך השור כלל לא היה נופל לבור'.

*

איתמר שור ו'שור פסולי המוקדשין' שנגחו: שור 'פסולי המוקדשין' הוא שור שהוקדש לקרבן ונפל בו מום ועדיין לא פדו אותו, ולכן הוא נחשב ל'שור הקדש' שאם הזיק פטור. שור חולין ושור פסולי המוקדשין שנגחו ביחד שור אחר - מה דינם?

(המילים 'מאי ניהו, שור בכור דלא פריק ליה' אינם מלשון הגמרא אלא הם פירושו של רב יהודאי גאון (תוס', רש"ל): מיהו שור פסולי המוקדשין? שור בכור שנפל בו מום. והיינו כי שור בכור בעל מום אין לו פדיון לעולם, ולכן הוא לעולם יחשב

כהקדש שאם הזיק פטור. אבל שור של שאר קרבנות שנפל בו מום יש לו פדיון, ולאחר שיפדו אותו הוא יחשב לשור רגיל לגבי נזיקין ויהא חייב לשלם).

לדעת אבי משלם חצי נזק לדעת רבינא משלם רבע נזק. הגמרא מבארת את מחלוקתם:

הא והא בתם: מדובר בשור תם. ונחלקו במחלוקת רבי נתן ורבנן: אבי סובר **כרבי נתן** שאם אין אפשרות לגבות מאחד גובים מהשני, ולכן מכיון ששני השוורים שותפים בנזק ואי אפשר לגבות משור הקדש, גובים את כל החצי נזק מהשור חולין. אבל רבינא סובר **כרבנן** שגם אם אין אפשרות לגבות מאחד לא גובים מהשני, ולכן השור חולין משלם רבע נזק כי הוא שותף עם השור הקדש ואת הרבע הנוסף מפסיד הניזק.

איבעית אימא: שניהם סוברים כרבנן. אבי דיבר בשור **מועד** ולכן הוא משלם את החצי שלו בהיזק - חצי מנזק שלם. רבינא דיבר בשור **תם** ולכן הוא משלם את החצי שלו בהיזק - חצי מ'חצי נזק' דהיינו רבע נזק.

איכא דאמרי: המחלוקת היא אחרת: לדעת אבי משלם חצי נזק לדעת רבינא משלם נזק שלם.

הא והא במועד: מדובר בשור מועד. אבי סובר **כרבנן** ולכן השור חולין משלם רק את החצי שלו מנזק שלם. אבל רבינא סובר **כרבי נתן** ולכן השור חולין צריך לשלם גם את החלק של השור המוקדש.

ואיבעית אימא: שניהם סוברים כרבי נתן. אבי דיבר בשור **תם** ולכן הוא משלם את כל החצי נזק. רבינא דיבר בשור **מועד** ולכן הוא משלם את כל הנזק.

*

אמר רבא: שור ואדם שדחפו משהו לכור, ונמצא ששלושתם (= השור הבור והאדם) שותפים בנזק, -

לענין נזקין כולן חייבין: כגון שדחפו אדם לבור והוזק, על כולם לשלם את הנזק, לפי שכולם חייבים בנזקי אדם (ומה שאמרנו שיש כלל בנזקי בור 'שור ולא אדם חמור ולא כלים' זה רק לגבי אדם שמת בכור שפטור, אבל על נזקי אדם חייב).

לענין ארבעה זברים ודמי ולדות אדם חייב ושור ובור פטורים: כלומר אדם שדחף לבור חייב, אבל השור והבור פטורים, שנאמר "וְאִישׁ כִּי יִתֵּן מוֹם בְּעַמִּיתוֹ" ולא שור או בור בעמיתו, וכן לגבי דמי וולדות נאמר "וְכִי יִנְצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וַיֵּצְאוּ יְלָדֶיהָ" ולא שוורים או בור.

לענין כופר ושלושים של עבד שור חייב אדם ובור פטורים: כלומר אם האדם שנדחף לבור מת, לענין תשלום כופר או שלושים של עבד השור חייב (= מדובר בשור מועד), אבל אדם ובור פטורים, לפי שהאדם שדחף חייב מיתה, וכשיש חיוב מיתה אין חיוב תשלומין, והבור פטור שהרי בור פטור על מיתת אדם (= 'שור ולא אדם חמור ולא כלים').

לענין כלים ושור פסולי המוקדשין: אם האדם והשור דחפו לבור כלים או שור פסולי המוקדשין שנפדה, האדם והשור חייבים והבור פטור. והטעם שהבור פטור לפי שנאמר לגבי בור "וְהֵמֶת יִהְיֶה לוֹ", דהיינו נבלת השור תהיה לניזק, ודורשים שרק מי שהמת יהיה שלו שיכול למכור את הנבילה הוא יקבל את דמי הנזק מבעל הבור, אבל שור פסולי המוקדשין שנפדה שהוא טעון קבורה ואסור להנות מנבלתו לא יקבל את דמי הנזק מבעל הבור, ולכן הבור פטור.

שאלה: למימרא דפשיטא ליה לרבא? וכי פשוט לרבא ששור פסולי המוקדשין שנפל לבור פטור בעל הבור? והרי רבא הסתפק האם "וְהֵמֶת יִהְיֶה לוֹ" בא למעט שור פסולי המוקדשין (כנ"ל) או שזה בא ללמדנו שהבעלים (= הניזק) מטפלים בנבלה, כלומר ששמים כמה הנבלה שווה והמזיק מוסיף עליה את יתרת דמי הנזק.

תשובה: בתר דבעיא הדר פשטה: אכן בהתחלה רבא הסתפק בזה, אלא שלאחר מכן הוא פשט את הספק שהפסוק בא למעט שור פסולי המוקדשין.

שאלה: אלא בעלים מטפלין בנבלה מנא ליה? א"כ מנין הוא לומד את הדין שהבעלים מטפלים בנבלה, והרי הפסוק כבר תפוס למעט את שור פסולי המוקדשין?

תשובה: נפקא ליה: הוא לומד זאת מהפסוק "והמת יהיה לו" שנאמר לגבי שור (= הפסוק הקודם "והמת יהיה לו" נאמר לגבי בור) - "או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשם ולא ישמרנו בעליו שלם ושלם שור תחת השור והמת יהיה לו".

קושיא: מאי חזית... **איפוך אנא:** מדוע מהפסוק "והמת יהיה לו" שנאמר לגבי שור אתה לומד שהבעלים מטפלים בנבלה, ומהפסוק "והמת יהיה לו" שנאמר לגבי בור אתה ממעט שור פסולי המוקדשין? אולי נאמר להיפך - שהפסוק שנאמר בשור בא למעט רק מי שהמת שלו והפסוק שנאמר בבור בא ללמדנו שהבעלים מטפלים בנבלה, ואז הדין יהיה שונה - שור שנגח שור פסולי המוקדשין יהיה פטור (= שהרי מיעטנו) אבל שור פסולי המוקדשין שנפל לבור חייב בעל הבור.

תירוץ: מסתברא: יותר מסתבר לומר שהפסוק שנאמר לגבי בור בא למעט ולפטור שור פסולי המוקדשין, הואיל ובור פטור על כלים לעומת שור שחייב על כלים.

קושיא: אדרבה: להיפך! יותר מסתבר לומר שהפסוק שנאמר לגבי שור בא למעט ולפטור שור פסולי המוקדשין, שהרי פטר בו בשור תם חצי נזק (בשור תם).

תירוץ: כוליה נזק מיהת לא אשכחן: לא מצאנו בשור שפטור לגמרי מכל הנזק, אבל בבור מצאנו שפטור לגמרי על כלים, ולכן יותר מסתבר לומר שהפסוק שבא למעט ולפטור שור פסולי המוקדשין נאמר לגבי בור.